

مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری
سال چهارم، شماره‌ی ۱۳، تابستان ۱۳۹۴
صفحات ۱۸۶-۱۶۸

تحلیل جامعه‌شناختی زباله ریزی در بین گردشگران (مطالعه موردی: گردشگران استان مازندران)^۱

علی اصغر فیروزجائیان^۲

صادق صالحی^۳

فاطمه غلامرضازاده^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۶/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۶/۱۲

چکیده:

امروزه زباله ریزی (زباله‌پراکنی) به عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل زیست‌محیطی، اجتماعی و زیباشناسی در سراسر جهان مطرح است. زباله‌پراکنی مصداقی است از بی‌نظمی اجتماعی شهروندان، در حوزه‌ی شهروندی محیط زیست که موجب تشدید مسائل مربوط به زباله در فضاهای شهری و عمومی شده است. به همین خاطر، هدف تحقیق حاضر بررسی جامعه‌شناختی زباله‌پراکنی در بین گردشگران استان مازندران و عوامل مؤثر بر آن، با رویکردی تلفیقی است. روش تحقیق از نوع پیمایشی و ابزار سنجش آن پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته است. جامعه‌ی آماری شامل کلیه‌ی گردشگرانی داخلی است که در تابستان ۱۳۹۳ وارد استان مازندران شده‌اند. حجم نمونه‌ی آماری بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۸۵ نفر برآورد شده است. اطلاعات با استفاده از پرسشنامه، به طور تصادفی (نمونه‌ی در دسترس) در بین گردشگران کنار ساحل، پارک‌های جنگلی استان مازندران جمع‌آوری گردید. در این تحقیق نظریه‌ی تلفیقی تری اندیس در مورد رفتار (TIB) به عنوان چارچوب نظری است. نتایج تحقیق نشان داد که رفتار زباله‌پراکنی با متغیرهایی چون نگرش زیست‌محیطی، ضعف هنجاری، عدم احساس مسئولیت، احساس منفی نسبت به زباله، زباله‌پراکنی از دیگران، عادت، گمنامی، فقدان خدمات رابطه‌ی معناداری دارد. نتیجه‌ی آزمون مدل ساختاری نشان می‌دهد که متغیرهای فوق توانستند ۳۷ درصد از تغییرات رفتار زباله‌پراکنی را تبیین کنند.

واژگان کلیدی: زباله ریزی، تری اندیس، مدل تلفیقی، گردشگران استان مازندران.

^۱ مقاله برگرفته از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد با عنوان «تبیین جامعه‌شناختی زباله‌پراکنی در بین شهروندان (مطالعه‌ی موردی: گردشگران استان مازندران) است.

^۲ نویسنده مسئول: استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه مازندران (a.firozjayan@umz.ac.ir)

^۳ استادیار جامعه‌شناسی محیط زیست، دانشگاه مازندران

^۴ دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، دانشگاه مازندران

مقدمه

امروزه با افزایش روزافزون جمعیت، گسترش شهرنشینی و رشد مصرف‌گرایی، بر میزان زباله‌های تولید شده افزوده شده و ساماندهی زباله‌ها به یک مسئله‌ی جدی تبدیل شده است. در کنار این مسئله، زباله‌ریزی (زباله‌پراکنی)^۱ در فضاهای شهری و عمومی موجب تشدید مسائل مربوط به زباله شده است. زباله‌پراکنی مصداقی از بی‌نظمی اجتماعی^۲ شهروندان، در حوزه شهروندی محیط زیست^۳ است که به عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل زیست محیطی، اجتماعی و زیباشناسی در سراسر جهان مطرح است. شهروندی زیست محیطی یکی از انواع شهروندی است که حقوق و مسئولیت‌هایی را در برمی‌گیرد. در یک تعریف از مک‌گری گور^۴ (۲۰۰۶) شهروندی زیست محیطی این‌گونه تعریف شده است: شهروندی زیست محیطی شامل حقوق و مجموعه‌ای از مسئولیت‌ها است. منظور از حقوق، داشتن حق شرکت در تصمیم‌گیری‌های زیست محیطی و داشتن یک محیط تمیز و قابل زندگی است. در بخش مسئولیت‌ها نیز، حفاظت از منافع نسل‌های آینده و موجودات غیرانسانی^۵ و شرکت فعال در بحث دموکراتیک در مورد پایداری مطرح نظر است. در واقع بُعد زیست محیطی شهروندی دربردارنده‌ی گسترش اخلاق مراقبت است. (استیوارد^۶، ۱۹۹۱: ۶۸) به‌طور کلی عدم توجه به وظایف شهروندی زیست محیطی و مسئولیت‌گریزی در این زمینه می‌تواند پیامدهایی چون تخریب محیط، هزینه‌های مضاعف خدمات شهری، فرسایش و تخریب سریع اموال عمومی و مبلمان شهری، داشته باشد.

زباله‌ریزی به معنی رها کردن چیزهای غیرضروری و غیرطبیعی در محیط است (گرین^۷، ۲۰۰۱) (گرین^۷، ۲۰۰۱) و قابل رویت‌ترین مسئله‌ای است که موجب تخریب محیط زیست می‌گردد. (فانی^۸، ۱۹۷۳) زباله‌پراکنی به عنوان مصداقی از بی‌نظمی اجتماعی، یکی از مهم‌ترین مسائل زیست محیطی، اجتماعی، زیباشناسی است که بیش از ۴۰ سال مورد توجه بسیاری از کشورها قرار گرفته است و منجر به پژوهش‌های رفتاری نظام مند (کلارک^۹ و برگس^{۱۰}، ۱۹۷۱؛ گلر^{۱۱} و همکاران، ۱۹۸۰، ۱۹۸۲؛ شوتز^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۳) شده است. بررسی این مسئله در اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰ آغاز شده است. نتایج تحقیقات گوناگون در کشورهای دیگر نشان داده

^۱ Littering در این مقاله زباله‌ریزی و زباله‌پراکنی معادل هم در نظر گرفته شده است. از انیرو در ادامه از مفهوم دوم استفاده شده است.

^۲ Social Disorder

^۳ Environmental Citizenship

^۴ Macgregor

^۵ Non-humans

^۶ steward

^۷ Green

^۸ finnie

^۹ Clark

^{۱۰} Burgess

^{۱۱} Geller

^{۱۲} Schultz

است که وجود و تجمع زباله در فضاهای عمومی یک مسئله‌ی زیست محیطی و انسانی کاملاً شناخته‌شده‌ای است (کادنا^۱ و همکاران، ۲۰۱۲: ۱۷۳۴) که علاوه بر مسائل زیبایی‌شناختی محیط، تهدید بهداشت و سلامتی روحی، روانی و جسمی شهروندان (عرفات^۲ و همکاران، ۲۰۰۷؛ ارمیتج^۳، ۲۰۰۰)، هزینه‌های اقتصادی (کیهانیان^۴ و همکاران، ۲۰۰۸)، موجب نقض هنجار اجتماعی می‌گردد و به عنوان بخشی از آسیب شهری بر میزان جرم نیز تأثیر گذار است.

در ایران نیز زباله به عنوان یک چالش جدی در حوزه برنامه ریزی مورد توجه قرار گرفته است. مدیر عامل سازمان مدیریت پسماند با اشاره به میزان سرانه‌ی زباله‌ی تولیدی در دنیا تصریح کرد: میزان تولید زباله در جهان ۴۵۰ تا ۵۰۰ کیلوگرم در روز برای هر فرد است، ولی در کشور ما به ۸۰۰ کیلوگرم تا یک کیلو می‌رسد، به گونه‌ای که اگر هر خانواده در طول یک روز، زباله‌ی کمتری تولید کند، نتایج خوبی را مشاهده می‌کنیم. میزان تولید زباله در ایران ۲ برابر جهان است (فیاض، ۱۳۹۲) بر اساس گزارش‌های ارائه شده در خصوص تولید زباله در سه استان شمالی، مازندران بیشترین تولید زباله را دارند به گونه‌ای که سرانه‌ی تولید زباله‌ی آنها یک کیلوگرم در روز است، این عدد ۳۰۰ کیلوگرم بیشتر از سرانه‌ی ملی است. استان گیلان در رتبه بعدی قرار دارد که ۸۵۰ کیلوگرم تولید زباله دارد و گلستان نیز ۷۵۰ کیلوگرم تولید زباله دارد. (اولادزاده، ۱۳۹۳) استان مازندران که یکی از قطب‌های گردشگری کشور است متأسفانه، روزانه حدود ۲۷۰۰ تن زباله در جنگل‌ها و سواحل آن تخلیه می‌گردد. بر اساس ارقام مذکور می‌توان بیان کرد زباله در ایران به ویژه در استان مازندران، علاوه بر ضررهای زیست محیطی (آلودگی منابع آب (زیرزمینی و سطحی)، خاک، هوا)، زیباشناختی، تهدید بهداشت و سلامت، موجب تحمیل هزینه‌های زیاد اقتصادی به کشور شده است. به طوری که ۸۰ درصد هزینه‌های مدیریت شهری مربوط به جمع‌آوری و حمل و نقل زباله می‌شود. روزانه بیش از ۴۰۰ میلیون تومان صرف جمع‌آوری و حمل و نقل زباله در کشور می‌شود. باید توجه داشت که بخشی از زباله‌ها در کشور ما توسط مردم در محیط رها شده است و در بسیاری از موارد کسی مسئولیت گردآوری آنها را برعهده نمی‌گیرد عدم جذب انواع زباله در محیط آسیب‌های زیادی بر جامعه وارد می‌کند. در نتیجه مسائل محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی زباله است که بحث مسئولیت‌گریزی شهروندی و بررسی رفتار زباله‌پراکنی مطرح می‌گردد. چرا که بسیاری از مسائل زیست‌محیطی نتیجه عدم پایبندی افراد به تعهدات شهروندی در زمینه‌ی محیط زیست است در کشور ما زباله‌پراکنی در بین قشرهای مختلفی صورت می‌گیرد. در این بین گردشگران و مسافران داخلی با آسودگی بیشتری به این رفتار دست می‌زنند. مشاهده مقصدهای گردشگری طبیعی از جمله حاشیه‌ی دریا، رودخانه و جنگل‌ها که مملو از زباله‌های رها شده است گواه این مدعاست. از این رو،

¹ Cadena

² Arafat

³ Armitage

⁴ Kayhanian

تحقیق حاضر به دنبال تحلیل جامعه‌شناختی رفتار زباله‌پراکنی و علل مؤثر بر آن در بین گردشگران است. این که میزان زباله‌پراکنی در بین آنها چقدر است؟ چه عواملی بر زباله‌پراکنی بین آنها تأثیر دارد؟

پیشینه‌ی تحقیق

مرور ادبیات، بخشی مرسوم در هر گزارش یا رساله‌ی تحقیقاتی است. مقصود اصلی از مرور ادبیات این است که پشتوانه و زمینه‌ای برای پژوهش فراهم آورد و پلی بین پروژه‌ی تحقیقاتی و وضع فعلی معرفت درباره‌ی موضوع، ایجاد کند. پیشینه‌ی تحقیق نشان می‌دهد وضعیت معرفت علمی با توجه به هر پرسش پژوهشی یا گروه پرسش‌ها، چیست (بلیکی، ۱۳۸۹: ۹۹) برای تحقق این هدف و آگاهی از نتایج و یافته‌های تحقیقات قبلی، در این قسمت به معرفی پژوهش‌هایی پرداخته خواهد شد که در زمینه‌ی موضوع مورد نظر و یا حوزه‌های نزدیک به آن صورت گرفته است. از آنجایی که با بررسی تحقیقات انجام شده در داخل کشور هیچ تحقیقی پیرامون مسئله زباله‌پراکنی در ایران صورت نگرفته است، به برخی از تحقیقات انجام شده در خارج از کشور که به مسئله زباله‌پراکنی پرداخته اند، خواهیم پرداخت.

- ترگلر^۱ و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهشی تحت عنوان «توجیه رفتار زباله‌پراکنی» در اروپا به بررسی رابطه بین مشارکت‌های زیست محیطی با رفتار زباله‌پراکنی پرداخته اند. آنها در این پژوهش، داده‌های پژوهش ارائه شده توسط پیمایش ارزش‌های اروپایی^۲ که در سال ۲۰۰۰-۱۹۹۹ درباره‌ی ارزش‌های اساسی و اعتقادات مردم سراسر اروپا (اروپای شرقی و غربی) تهیه گردید، مورد تجزیه و تحلیل قرار دادند. هدف از مطالعه، چگونگی توجیه رفتار زباله‌پراکنی از منظر افراد و عوامل تعیین کننده رفتار زباله‌پراکنی در سطح فردی بوده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که عضویت در سازمان‌های زیست محیطی، سطح آموزش و پرورش رسمی، هنجارهای اجتماعی و سرمایه‌های اجتماعی عوامل تعیین کننده‌ی رفتار افراد بوده است. افرادی که در سازمان‌ها و فعالیت‌های زیست محیطی مشارکت می‌کنند بسیاری از رفتارهای زیست محیطی‌شان داوطلبانه و با آگاهی است در واقع عضویت در سازمان‌های زیست محیطی، موجب تقویت تعهد به رفتار ضد زباله‌پراکنی شده و در نتیجه سبب بهبود کیفیت محیط زیست می‌شود.

- انکوچا^۳ و اوکیما^۴ (۲۰۰۹) پژوهشی تحت عنوان «زباله‌پراکنی خیابانی در شهرهای نیجریه: به سوی یک چارچوب نظافت پایدار شهری» انجام دادند. این پژوهش یک نظرسنجی درباره‌ی علل زباله‌پراکنی است که اطلاعات آن از طریق مصاحبه با ۶۰۰۰ نفر در ۲۰ شهر، افراد ساکن

^۱ Torgler

^۲ European Values Survey (EVS)

^۳ Nkwocha

^۴ Okeoma

در ۱۲۰ خیابان «۶ خیابان در هر شهر» در هر خیابان ۵۰ نفر از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک به عنوان نمونه انتخاب شدند و با ابزار پرسشنامه گردآوری شده است. آنها به دنبال پاسخ به سه سؤال بوده‌اند: چرا افراد در خیابان زباله می‌ریزند؟ آنها چه نوع زباله‌ای در خیابان می‌ریزند؟ و در کجا بیشتر زباله می‌ریزند؟ نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مسئله‌ی زباله در همه خیابان‌هایی که تحقیق انجام شده است بحرانی است. سطح سواد، سن و درآمد پاسخ دهندگان در رفتار زباله‌پراکنی آنها تعیین کننده بوده است.

- اولاینکا^۱ و بلگان^۲ (۲۰۱۱) پژوهشی تحت عنوان «بررسی نگرش نسبت به زباله‌پراکنی از منظر روانشناختی - فرهنگی اجتماعی در یکی از شهرهای نیجریه، ایبادان^۳» انجام دادند. در نیجریه زباله‌ی شهری یکی از قابل رویت ترین و مهمترین مسائل زیست محیطی است که مورد توجه دولت قرار گرفته و سالانه مبالغ زیادی صرف تمیزکردن شهر و جبران خسارت‌های ناشی از زباله می‌گردد. این تحقیق به دنبال بررسی تأثیر عوامل روانی - اجتماعی چون: نوع دوستی، اعتماد به نفس، منبع کنترل، مفهوم خود، سن، جنس و سطح سواد بر روی نگرش مردم نسبت به زباله‌پراکنی است. جامعه‌ی آماری این پژوهش ساکنان کلان شهر ایبادان هستند که ۱,۳۶۰ نفر از آنها با روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای به عنوان نمونه‌ی پژوهش انتخاب شدند. نتایج حاکی از آن است که متغیرهای نوع دوستی، اعتماد به نفس، منبع کنترل، مفهوم خود، سن و جنسیت به صورت ترکیبی ۵۷ درصد از واریانس نگرش نسبت به زباله‌پراکنی را به خود اختصاص دادند. این بیانگر ارتباط بین عوامل روانی - اجتماعی و نگرش نسبت به زباله‌پراکنی است که با تغییر نگرش افراد و مداخله‌ی روانی می‌توان به حل مسئله‌ی زباله‌پراکنی کمک کرد.

- شوتز^۴ و همکاران (۲۰۱۳) پژوهشی تحت عنوان «بررسی عوامل شخصی و زیست محیطی مؤثر بر رفتار زباله‌پراکنی» انجام دادند. آنها در این تحقیق به مشاهده رفتار زباله‌پراکنی افراد در مکان‌های عمومی ایالات متحده پرداختند. هدف از این مطالعه: الف. بررسی میزان و نوع زباله‌هایی که افراد در خیابان‌ها و مکان‌های مختلف شهری پرت می‌کنند، ب. عوامل شخصی و زیست محیطی مؤثر بر رفتار زباله‌پراکنی بوده است. اطلاعات از طریق مصاحبه با ۹۷۵۷ نفر در ۱۳۰ مکان در فضای باز عمومی ایالات متحده، با استفاده از پرسشنامه گردآوری شده است. بر اساس نتایج زمینه‌های فیزیکی و متغیرهای چون (وجود یا عدم وجود سطل زباله، تعداد آن، در دسترس بودن سطل‌ها،...) تنها ۱۵ درصد از واریانس رفتار زباله‌پراکنی را به خود اختصاص دادند درحالی‌که ۸۵ درصد آن مربوط به ویژگی‌های فردی (سن، جنس، نگرش‌ها، انگیزه‌ها) بوده است. در واقع زمینه‌های فیزیکی تأثیر زیادی بر روی رفتار افراد نداشته‌اند. متغیرهای شخصی و نگرش‌ها بسیار تأثیر گذار بوده‌اند به

¹ Oluyinka

² Balogun

³ Ibadan

⁴ Schultz

طوری که جوانان بیشتر از افراد مسن و مردها بیشتر از زنان زباله‌پراکنی می‌کنند. در مجموع میزان زباله‌پراکنی در ایالات متحده ۱۷ درصد گزارش شده است.

چارچوب نظری تحقیق

به طور کلی نظریه‌هایی که در رابطه با رفتار و کنش وجود دارد به دو دسته مدل ختم می‌شوند: الف- مدل‌هایی که به مدل‌های فهم و تبیین رفتار معروف هستند. این نوع مدل‌ها که به آنها مدل‌های خطی هم گفته می‌شود درصددند تا به بررسی عوامل مؤثر بر انجام یک فعل یا رفتار بپردازند. در اینجا با سه دسته از نظریه رو به رو هستیم. ۱- نظریه‌هایی که رفتار را تحت تأثیر عوامل درونی مثل عوامل روانشناختی، عقلانی و هزینه- فایده می‌دانند. ۲- نظریه‌هایی که رفتار را تحت تأثیر عوامل بیرونی مثل زمینه‌ی اجتماعی- نهادی، هنجارها، ارزشها و جهت‌گیری‌های اجتماعی می‌دانند. ۳- نظریه‌های تلفیقی که به هر دو دسته عوامل در تبیین رفتار توجه داشته‌اند.

ب- مدل‌هایی که به مدل‌های تغییر رفتار معروف هستند. این نوع مدل‌ها که به آنها مدل‌های دوری گفته می‌شود درصددند تا فرایند تغییر رفتار را از طریق ارتباط بین متغیرها نشان دهند. در این دسته از نظریه‌ها به عواملی چون تغییر، ترغیب و یادگیری تأکید می‌شود (دارنتن^۱، ۲۰۰۸).

در این تحقیق برای تحلیل رفتار زباله‌پراکنی بر نظریه‌ها و مدل‌های دسته اول تأکید می‌شود و برای تبیین رفتار زباله‌پراکنی از نظریه‌ی تلفیقی «نظریه‌ی «رفتار بین شخصی»^۲ (TIB) تری اندیس استفاده شده است.

تری اندیس^۳ پدر علم روانشناسی میان فرهنگی است. حوزه مطالعاتی او روانشناسی اجتماعی، فرهنگ، مطالعات میان فرهنگی، است. تری اندیس برای تبیین رفتار مدل منسجمی را تحت عنوان «رفتار بین شخصی» ارائه کرده است (تری اندیس، ۱۹۷۷) او این بحث را برای اولین بار در سال ۱۹۷۷ در کتابی تحت عنوان "رفتار بین شخصی" طرح کرد. اما در سال‌های بعد، در آثار متعددی به بررسی و تکمیل نظریه خود پرداخته است (تری اندیس، ۱۹۸۰؛ ۱۹۸۹؛ ۱۹۹۵؛ ۲۰۰۹a؛ ۲۰۰۹b) در واقع او یک مدل منسجم و چند بعدی از تغییر رفتار ارائه کرده است (دارنتن^۴، ۲۰۰۸؛ جکسون^۵، ۲۰۰۵) تری اندیس در مدل TIB به نقش عوامل اجتماعی و احساسات در شکل دهی به نیت رفتار توجه داشته است. او همچنین بر اهمیت رفتار گذشته در شکل دهی به رفتار حال توجه داشته است. در عین حال او به مفهوم عادت در شکل دهی به رفتار اشاره می‌کند که مستقیماً بر رفتار تأثیر دارد. در واقع، او علاوه بر بخش آگاهانه‌ی رفتار بر بخش ناخودآگاه رفتار هم تأکید دارد. از این رو، عادت‌ها به الگوهای رفتاری ای اشاره دارد که در بیشتر مواقع به طور خودکار انجام

¹ Darnton

² Theory interpersonal behavior(TIB)

³ Triandis

⁴ Darnton

⁵ Jackson

می‌پذیرد. عادت که مبتنی بر رفتار گذشته افراد است موجب می‌شود تا رفتار در موقعیت‌هایی به طور خود به خودی انجام پذیرد. به طوری که وقتی فرد در موقعیتی خاص قرار می‌گیرد آن رفتار را بر طبق عادت انجام می‌دهد. از نظر او همه این عوامل اجتماعی و فردی تحت شرایط تسهیل کننده تعدیل می‌گردند.

تعینات احتمالی یک رفتار در مدل TIB

بر اساس TIB، یک رفتار مشخص احتمالاً به وسیله‌ی ۳ عامل تعین پیدا می‌کند. این ۳ عامل عبارتند از:

۱- **عادت:** عادت به الگوهای رفتاری‌ای اشاره دارد که در بیشتر مواقع به طور خودکار انجام می‌پذیرد که قوی ترین عامل در ایجاد یک رفتار است.

۲- **نیت رفتاری:** قصد انجام رفتاری خاص.

۳- **شرایط تسهیل کننده:** حضور و غیاب شرایطی که اجرای یک رفتار مشخص را آسان می‌کند (تری اندیس، ۱۹۷۷)

بر اساس TIB، رفتار در هر موقعیتی تحت تأثیر نیت، و تا اندازه‌ای تحت تأثیر پاسخ‌های عادت و در نهایت تحت تأثیر فشارها و شرایط موقعیتی (وضعیتی) است. در واقع نیت تحت تأثیر عوامل اجتماعی، عاطفی (احساسی) و تأملات عقلانی قرار می‌گیرد. در این مدل فرد نه کاملاً با تأمل و نه کاملاً اتوماتیک رفتار می‌کند. فرد نه کاملاً مستقل و نه کاملاً تحت تأثیر اجتماع است. رفتار تحت تأثیر باورهای اخلاقی شکل می‌گیرد. اما تأثیر اینها به وسیله‌ی محرک‌های احساسی و محدودیت‌های شناختی تعدیل می‌شود (تری اندیس، ۱۹۷۱؛ ۱۹۷۷) در نظریه‌ی تری اندیس پاسخ‌های عاطفی به یک تصمیم و یا به یک موقعیت از محاسبه‌ی ابزاری-عقلانی پیامدها متمایز است و ممکن است پاسخ‌های عاطفی مثبت و منفی فرد را در برگیرد. احساس، دروندادی کم و بیش ناآگاهانه در تصمیم‌گیری است و از طریق پاسخ‌های رفتاری غریزی در موقعیت‌های مشخص نمایان می‌شود.

بیشترین تأکید در مدل نظریه‌ی رفتار بین شخصی تری اندیس روی حضور وضعیت خاصی است که رفتار در آن واقع می‌شود (جکسون، ۲۰۰۵) در نتیجه باید گفت که عادت انجام یک رفتار توسط تعداد زمان‌های که فرد برای انجام یک رفتار آماده است اندازه‌گیری می‌شود. نیت هم متعاقباً مقصودهایی را که یک فرد برای انجام رفتار مشخص احتیاج دارد حاضر می‌سازند. تری اندیس سهم عادت در انجام یک رفتار را از همه بیشتر می‌داند وی با دیدی وسیع تر اینگونه بیان می‌دارد که عادات و نیت هستند که به صورت گسترده فرد را به انجام کار یا رفتاری متقاعد می‌کنند (تری اندیس، ۱۹۷۷)

نظریه‌ی تری اندیس می‌تواند به عنوان چارچوبی برای تحلیل تجربی رفتار در موقعیت‌های

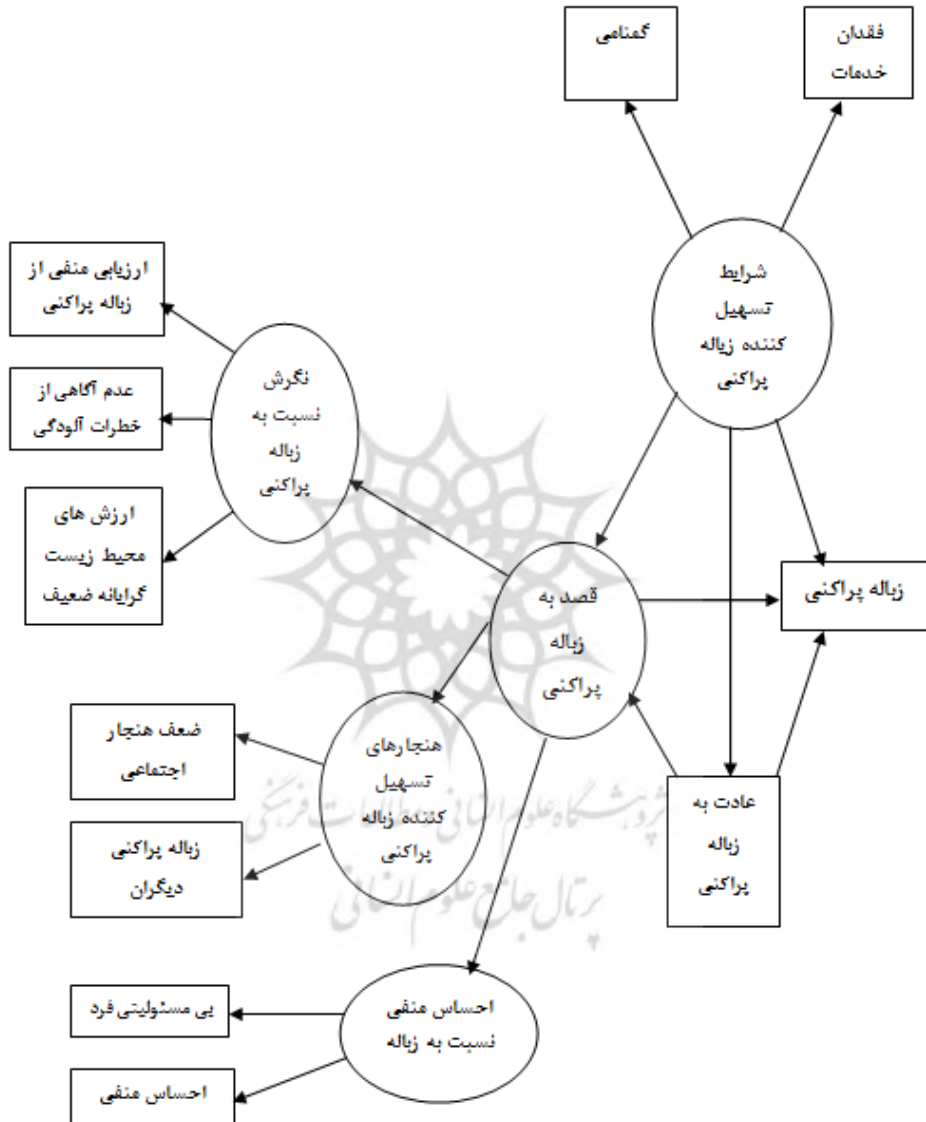
متفاوت به کارآید این نظریه به وسیله‌ی محققان مختلف در بررسی موضوعات مختلف از جمله فرهنگ جمعی (کیمارا^۱ و ناکاجیما^۲، ۲۰۱۱)، کسب و کار (چن^۳ و لی^۴، ۲۰۰۵) و همچنین در حوزه محیط زیست (سیلدینی^۵، ۲۰۰۳؛ اسمات^۶، ۲۰۰۷؛ وایت^۷ و همکاران، ۲۰۰۹) و تبیین رفتار زباله‌پراکنی (سیلدینی و همکاران، ۱۹۹۰؛ لیندهرست^۸، ۲۰۱۲) نیز مورد استفاده قرار گرفته است. این نظریه از این منظر که به عوامل فردی - اجتماعی و همچنین موقعیتی در تبیین رفتار توجه دارد یک نظریه‌ی تلفیقی در تحلیل رفتار است. از این‌رو در تحلیل رفتار زباله‌پراکنی می‌توان این نظریه را مورد استفاده قرار داد. چرا که این نوع رفتارها تحت تأثیر نگرش‌ها، احساسات فردی و همچنین عادت افراد قرار دارند. این در حالی است که رفتار زباله‌پراکنی تحت تأثیر شرایط اجتماعی مورد تأکید تری اندیس از جمله هنجارهای اجتماعی، و تصورات فرهنگی مشترک قرار دارند. در نهایت اینکه شرایط و موقعیتی که رفتار در آنها صورت می‌پذیرد به عنوان عاملی مؤثر در رفتار زباله‌پراکنی مطرح است. بر این اساس مدل نظری تلفیقی براساس نظریه‌ی تری اندیس برای تحلیل رفتار زباله‌پراکنی گردشگران طراحی گردید. مدل نظری زیر مدل ساختاری با مدل عاملی مرتبه دوم است.

¹ Kimura
² Nakajima
³ Chen
⁴ Li
⁵ Cialdini
⁶ Smout
⁷ White
⁸ Lyndhurst

مدل نظری تحقیق

مدل نظری (۱): مدل نظری روابط بین متغیرهایی مستقل و وابسته (زیاله پراکنی)

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر

فرضیات تحقیق

- براساس چارچوب نظری پژوهش و مدل برآمده از آن، فرضیات تحقیق عبارتند از:
- ۱- بین عدم احساس مسئولیت نسبت به پاکیزگی محیط با زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.
 - ۲- بین ضعف هنجارهای اجتماعی در جامعه با زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.
 - ۳- بین گمنامی (موقعیت‌های ناشناخته) فرد در محیط مشخص با زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.
 - ۴- بین فقدان خدمات مربوط به دفع مناسب زباله با زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.
 - ۵- بین عدم آگاهی از خطرات آلودگی زیست محیطی و زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.
 - ۶- بین زباله‌پراکنی توسط دیگران با زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.
 - ۷- بین عادت به زباله‌پراکنی با زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.
 - ۸- بین ارزش‌های محیط زیست‌گرایانه‌ی ضعیف با زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.
 - ۹- بین ارزیابی منفی فرد از زباله‌پراکنی با زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.
 - ۱۰- بین احساس منفی فرد نسبت به زباله با زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی تحقیق

از لحاظ منطق روش‌شناختی، روش تحقیق پژوهش حاضر پیمایشی^۱ و از نوع مقطعی^۲ می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق عبارت است از کلیه گردشگرانی (۲۴ میلیون نفر) که در فصل تابستان ۱۳۹۳ وارد استان مازندران شدند. تعداد نمونه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران، ۳۸۵ نمونه تعیین شده است. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای استفاده شد. با توجه به این که گردشگران در فصل تابستان شهرهای ساحلی را به عنوان مقصد خود انتخاب می‌کنند. ابتدا شهرهای ساحلی مازندران در سه خوشه غرب، مرکز، شرق قرار گرفته، بعد از آن از هر خوشه یک شهر به شکل تصادفی انتخاب شد. در مرحله‌ی نهایی از روش نمونه‌های در دسترس برای انتخاب نمونه استفاده شده است. داده‌های مورد نیاز تحقیق از طریق ابزار پرسشنامه به روش میدانی جمع‌آوری شده است. برای ارزیابی میزان اعتبار و روایی ابزار اندازه‌گیری از روش اعتبار صوری و برای سنجش میزان اعتماد یا پایایی مقیاس‌ها، پس از بررسی پرسشنامه در یک نمونه ۵۰ نفری، از آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ تمامی طیف‌های استفاده شده این تحقیق، در محدوده قابل قبول و بیش از ۰/۷ بوده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش از نرم افزار SPSS و برای آزمون مدل نظری از مدل ساختاری AMOS استفاده شده است.

تعریف مفاهیم متغیر وابسته و متغیرهای مستقل بررسی در این تحقیق در جدول (۲) آمده است.

^۱ Survey

^۲ Cross - sectional

جدول (۲): تعریف مفاهیم متغیر وابسته و متغیرهای مستقل

تعریف مفاهیم	نام متغیر	
<p>بر اساس نظریه تری اندیس نگرش مبتنی بر باورها و ارزیابی رفتار است. بدان معنی که معمولاً افراد با ارزیابی یا قضاوت مثبت و منفی از رفتار، عمل می‌کنند. به‌طور کلی، افراد زمانی نیت خواهند کرد که رفتار خاصی را انجام دهند، که آن رفتار را مثبت ارزیابی کنند. فردی که معتقد است که انجام یک رفتار خاص به نتیجه عمدتاً مثبت منجر می‌شود، نگرش مطلوبی نسبت به انجام رفتار و بالعکس خواهد داشت (تری اندیس، ۱۹۷۷). نگرش در این تحقیق با شاخصه‌هایی چون ارزش‌های محیط زیست‌گرایانه‌ی ضعیف، ارزیابی منفی فرد از زیاله‌پراکنی، عدم آگاهی از خطرات زیست محیطی مورد سنجش قرار گرفته است. در مجموع نگرش نسبت به زیاله‌پراکنی با ۱۴ گویه مورد ارزیابی قرار گرفته است.</p>	نگرش نسبت به زیاله‌پراکنی	
<p>هنجارها یکی از عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتار اجتماعی هستند (تری اندیس، ۱۹۷۷). انواع مختلفی از هنجارهای اجتماعی وجود دارد. دو نوع از هنجارهای اجتماعی که به خصوص در زمینه‌ی رفتار زیاله‌پراکنی مربوط می‌شود: "هنجارهای توصیفی" یعنی آنچه بیشتر مردم انجام می‌دهند، که در این تحقیق با شاخصه‌ای چون زیاله‌پراکنی توسط اطرافیان مورد سنجش قرار خواهد گرفت. "هنجارهای تأکیدی" یعنی آنچه که جامعه در نظر می‌گیرد باید انجام شود که در این تحقیق با شاخصه‌هایی چون ضعف هنجارهای رسمی بازدارنده، ضعف فشار اجتماعی (هنجار غیررسمی بازدارنده) مورد سنجش قرار گرفته است. در این تحقیق هنجارهای اجتماعی با ۸ گویه مورد ارزیابی قرار گرفته است.</p>	هنجارهای تسهیل کننده زیاله‌پراکنی	
<p>بر اساس نظر تری اندیس، تصور از خود (خودشناسی) مربوط است به درکی که فرد از خودش دارد، اهدافی که مناسب است برای فرد تا آنها را تعقیب کند و یا از آنها اجتناب کند و رفتارهایی که فرد انجام می‌دهد، یا از آنها دوری می‌جوید (تری اندیس، ۱۹۷۷: ۹). در زمینه‌ی رفتار زیاله‌پراکنی تصور از خود با شاخصه‌ای چون فقدان احساس مسئولیت، با ۶ گویه مورد سنجش قرار گرفته است.</p>	تصور از خود	متغیرهای مستقل
<p>بر اساس نظر تری اندیس احساس به هیجان ناب شادی، خوشی، لذت، پریشانی، بی‌رغبتی، ناخوشنودی یا تنفر اشاره دارد که یک فرد نسبت به یک رفتار مشخص احساس می‌کند. این هیجانات هم می‌توانند مثبت (لذت) یا منفی (ناخوشی) و قوی یا ضعیف باشند (تری اندیس، ۱۹۷۷). از این رو رفتار ممکن است با انگیزش خوشایند یا با تنفر، اضطراب و استرس همراه باشد. در این تحقیق احساسات با شاخصی چون احساس منفی فرد نسبت به زیاله با ۴ گویه مورد سنجش قرار گرفته است.</p>	احساسات	
<p>بر اساس نظر تری اندیس، عادت‌ها به الگوهای رفتاری ای اشاره دارد که در بیشتر مواقع به طور خودکار انجام می‌پذیرد. عادت که مبتنی بر رفتار گذشته افراد است موجب می‌شود تا رفتار در موقعیت‌هایی به طور خود به خودی انجام پذیرد. به طوری که وقتی فرد در موقعیتی خاص قرار می‌گیرد آن رفتار را بر طبق عادت انجام می‌دهد (تری اندیس، ۱۹۸۰: ۲۰۴). در زمینه‌ی رفتار زیاله‌پراکنی، عادت فرد به زیاله ریختن با ۵ گویه مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفته است.</p>	عادت	
<p>شرایط تسهیل کننده به حضور و غیاب شرایطی اشاره دارد که اجرای یک رفتار مشخص را آسان می‌کند در واقع ممکن است فرد قصد انجام رفتاری را داشته باشد که شرایط و محیط زیست از آن حمایت کند و یا مانع آن رفتار شود (تری اندیس، ۱۹۷۷). در این تحقیق شرایط تسهیل کننده در زمینه‌ی رفتار زیاله‌پراکنی از طریق شاخصه‌هایی چون فقدان خدمات مربوط به دفع مناسب زیاله، موقعیت یا مکان‌های ناشناس (ناشناخته)، با ۱۰ گویه مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفته است.</p>	شرایط تسهیل کننده	
<p>زیاله‌پراکنی به مثابه دفع سهل انگارانه و نامناسب مقداری زیاله (استکلوس و المان، ۱۹۸۷: ۱؛ کتان، ۱۹۹۶) تعریف می‌شود. زیاله‌پراکنی همچنین به معنی رها کردن چیزهای غیر ضروری و غیر طبیعی در محیط است (گرین، ۲۰۰۱). در این تحقیق رفتار زیاله‌پراکنی با شاخصه‌هایی چون دستمال کاغذی، تکه‌های کاغذ یا تکه‌های روزنامه، ظرف نوشیدنی‌ها، پوست میوه، آدامس، ته سیگار، کیسه‌های کاغذی، با ۸ گویه مورد سنجش قرار گرفته است.</p>	زیاله‌پراکنی	متغیر وابسته

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر

¹ Descriptive norms

² Injunctive norms

تجزیه و تحلیل

الف - توصیف اجمالی متغیرهای تحقیق

اطلاعات در این تحقیق از بین ۳۸۵ نفر از گردشگران استان مازندران جمع آوری گردیده است که ۵۰/۴ درصد زن (۱۹۴ نفر) و ۴۹/۶ درصد (۱۹۱ نفر) مرد بوده‌اند. همچنین میانگین سنی افراد ۳۰ سال بوده و پایین‌ترین سن ۱۵ سال و بالاترین سن نیز ۷۱ سال بوده است. به لحاظ وضعیت تأهل ۳۹/۲ درصد مجرد (۱۵۱ نفر) و ۶۰/۸ درصد هم متأهل (۲۳۴ نفر) بوده‌اند. در رابطه با تحصیلات هم افراد با تحصیلات دیپلم با ۳۳/۸ درصد (۱۳۰ نفر) بیشترین افراد نمونه و ابتدایی با ۸/۸ درصد (۳ نفر) کمترین افراد نمونه را تشکیل می‌دهند. بیشتر پاسخگویان ۸۰/۶ درصد وضعیت اقتصادی خود را متوسط ارزیابی کرده‌اند. ۵/۳ درصد هم وضعیت اقتصادی خود را بالا ارزیابی کرده و تنها ۱۴/۱ درصد وضعیت اقتصادی خود را پایین ارزیابی کرده‌اند.

بر مبنای داده‌های اخذ شده از متغیرهای مستقل مشخص شد که حدود ۴۷ درصد از پاسخگویان نگرش زیست محیطی شان در سطح متوسط است و حدود ۷۰ درصد از پاسخگویان هنجارهای اجتماعی در زمینه زباله‌پراکنی را ضعیف ارزیابی کرده‌اند. احساس مسئولیت نیمی از پاسخگویان در حد متوسط و حدود ۵۶/۶ درصد از پاسخگویان احساس شان نسبت به زباله منفی است. بیش از ۳۵ درصد پاسخگویان عادت به ریختن زباله دارند. بیش از نصف پاسخگویان حدود ۷۴ درصد با فقدان خدمات موافق هستند و ۴۹ درصد آنان موافق‌اند که در محیط‌های ناشناخته امکان زباله‌پراکنی بیشتر است.

زباله‌پراکنی

جدول زیر نشان دهنده توزیع فراوانی نمرات زباله‌پراکنی افراد است. بر اساس اطلاعات جدول حدود ۳۳/۹ درصد دارای رفتار زباله‌پراکنی متوسط بوده، ۳۳/۶ درصد بالا و ۳۲/۶ درصد هم دارای رفتار زباله‌پراکنی پایین برخوردار بوده‌اند. در کل می‌توان گفت میزان زباله‌پراکنی در حد متوسط است.

جدول (۳) توزیع فراوانی نمرات میزان زباله‌پراکنی

درصد	فراوانی	زباله‌پراکنی
۳۳/۶	۱۲۹	بالا
۳۳/۹	۱۳۰	متوسط
۳۲/۶	۱۲۵	پایین
۹۹/۷	۳۸۴	کل پاسخ دهندگان
.۳	۱	بی جواب
۱۰۰	۳۸۵	کل

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر

ب- آزمون فرضیات

برای آزمون فرضیات تحقیق با استفاده از نرم افزار SPSS از آماره پیرسون استفاده گردید. جدول زیر آزمون همبستگی بین متغیرهای اصلی تحقیق (ارزیابی منفی فرد از زباله‌پراکنی، ارزش‌های محیط زیست‌گرایانه ضعیف، عدم آگاهی، ضعف هنجاری، عدم احساس مسئولیت، احساس منفی نسبت به زباله، زباله‌پراکنی توسط دیگران، عادت، گمنامی، فقدان خدمات) و زباله‌پراکنی را نشان می‌دهد.

جدول (۴): آزمون همبستگی بین متغیرهای اصلی و زباله‌پراکنی

متغیر مستقل	میزان همبستگی	سطح معناداری
ارزیابی منفی فرد از زباله‌پراکنی	-.۱۴	.۰۰۴
ارزش‌های محیط زیست‌گرایانه ضعیف	.۲۶	.۰۰۰
عدم آگاهی از خطرات آلودگی	.۰۱۶	.۰۰۳
ضعف هنجاری	.۰۲۹	.۰۰۰
عدم احساس مسئولیت	.۰۲۷	.۰۰۰
احساس منفی نسبت به زباله	.۰۲۴	.۰۰۰
زباله‌پراکنی دیگران	.۰۳۲	.۰۰۰
عادت	.۰۵۵	.۰۰۰
گمنامی	.۰۴۳	.۰۰۰
فقدان خدمات	.۰۱۵	.۰۰۶

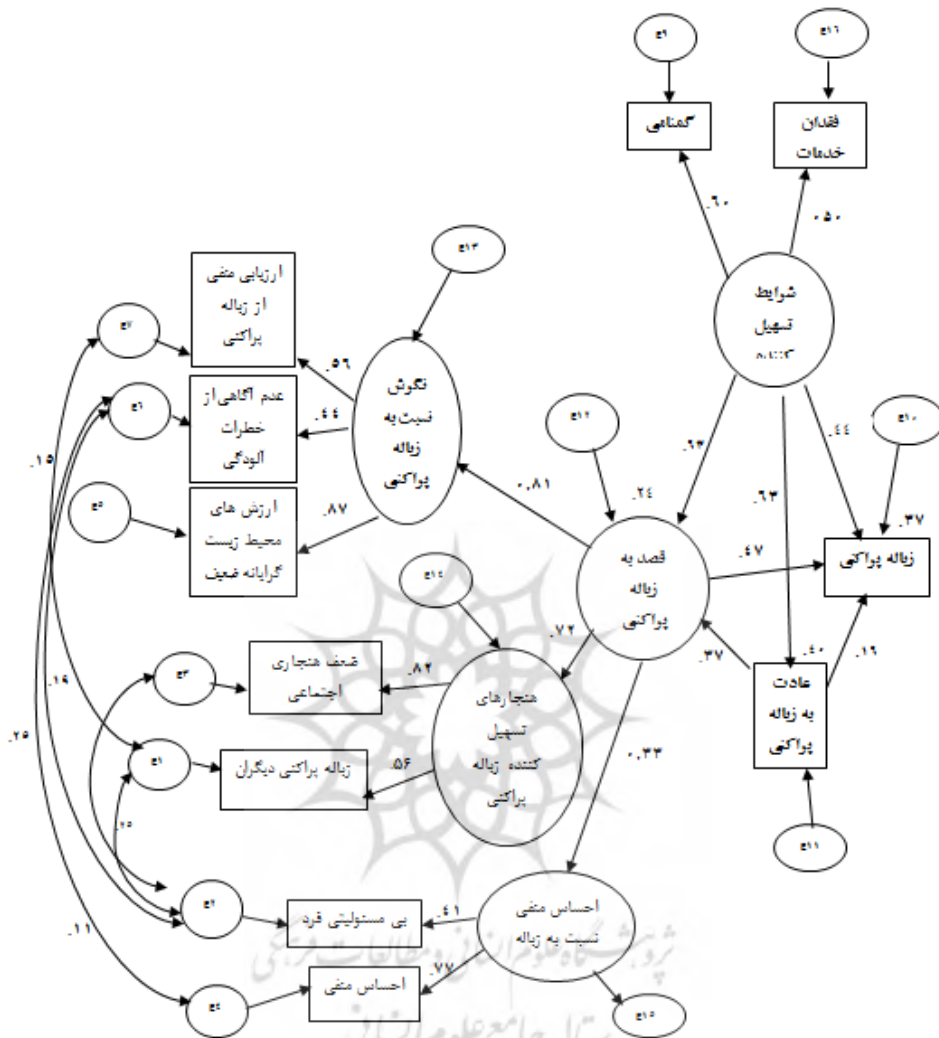
منبع: یافته‌های تحقیق حاضر

جدول بالا بیانگر میزان همبستگی بین متغیرهای مستقل تحقیق با زباله‌پراکنی است. همان گونه که از جدول برمی‌آید بین ارزیابی منفی فرد از زباله‌پراکنی و زباله‌پراکنی رابطه‌ی معناداری وجود دارد. $\text{sig} = ۰/۰۰۴$ و میزان همبستگی $r = -۰/۱۴$ است. بنابراین جهت رابطه معکوس است. بین ارزش‌های محیط زیست‌گرایانه‌ی ضعیف و زباله‌پراکنی رابطه‌ی معناداری وجود دارد. ($\text{sig} = ۰/۰۰۰$) و میزان همبستگی $r = .۲۶$ می‌باشد. میزان همبستگی عدم آگاهی $r = ۰/۱۶$ ، ضعف هنجاری $r = ۰/۲۹$ ، عدم احساس مسئولیت $r = .۲۷$ ، احساس منفی نسبت به زباله $r = ۰/۲۴$ ، زباله‌پراکنی دیگران $r = ۰/۳۲$ ، عادت $r = ۰/۵۵$ ، گمنامی $r = ۰/۴۳$ ، فقدان خدمات $r = ۰/۱۵$ می‌باشد. با توجه به $\text{sig} = ۰/۰۰۰$ رابطه متغیرهای مستقل با وابسته معنادار است.

آزمون مدل نظری

همان گونه که آمد در این تحقیق بر اساس نرم افزار AMOS روابط بین متغیرهای مستقل و تأثیرشان بر متغیر وابسته به صورت مدلی تجربی ارائه گردید. مدل سازی معادله‌ی ساختاری روشی برای آزمودن مدل‌های نظری است که در آن خطاهای احتمالی هم در تحلیل مد نظر قرار می‌گیرد.

مدل تجربی (۵): مدل ساختاری روابط بین متغیرهایی مستقل و وابسته (زباله پراکنی)

Degrees of freedom = 39 sig=0.09 RMSEA=0.08 R² = 0.37

همان گونه که از مدل بر می آید بیشترین تأثیر مستقیم مربوط به متغیر نیت و قصد فرد است. بعد از آن شرایط تسهیل کننده در رابطه با رفتار زباله پراکنی قرار دارد و در نهایت عادت با اثر مستقیم (۰/۱۶) بر متغیر وابسته تأثیر دارند. بر اساس این مدل هرچند زباله ریزی تحت تأثیر مستقیم نیت و قصد زباله ریزی است اما خود تحت تأثیر شرایط تسهیل کننده محیطی و عادت های افراد در زمینه ی زباله ریزی قرار دارد. سازه قصد زباله پراکنی از طریق سه سازه دیگر (نگرش نسبت به زباله پراکنی، هنجارهای تسهیل کننده زباله پراکنی و احساسات نسبت به زباله) تعریف می شود.

این متغیر در عین حال تحت تأثیر عادت و شرایط تسهیل کننده محیطی قرار دارد. ضرائب تأثیر استاندارد این متغیرها نسبت به یکدیگر قابل توجه و معنادار است. بر اساس رابطه معناداری که بین متغیرهای مستقل تحقیق با متغیر وابسته (رفتار زباله‌پراکنی) وجود دارد، فرضیه‌های این تحقیق مورد تأیید قرار گرفته است.

آماره‌های برازش نشان دهنده برازش قابل قبول مدل نظری ماست. معنا دار نبودن ضریب کای اسکوئر به این معناست که بین مدل نظری و مدل تجربی تفاوتی وجود ندارد. بدین معنا که مدل تجربی حاصل از داده‌های نمونه‌ای، روابط بین متغیرها در مدل نظری ما را مورد حمایت قرار داده است. آماره $RMSEA=0.08$ نیز این موضوع را تأیید می‌کند. همچنین متغیرهای حاضر در مدل توانستند ۰/۳۷ از تغییرات متغیر وابسته (رفتار زباله‌پراکنی) را مورد تبیین قرار دهند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

زباله‌پراکنی مصداقی از بی‌نظمی اجتماعی شهروندان، در حوزه شهروندی محیط زیست است که امروزه به عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل زیست محیطی، اجتماعی، زیباشناسی در سراسر جهان مطرح است. در جامعه‌ی ما، زباله‌پراکنی در فضاهای شهری و عمومی موجب تشدید مسائل مربوط به زباله شده است. به منظور کاهش اثرات آن لازم است رفتار زباله‌پراکنی و عوامل مؤثر بر آن شناسایی و مورد مطالعه قرار گیرد. لذا تحقیق حاضر به بررسی جامعه‌شناختی زباله‌پراکنی در بین گردشگران استان مازندران و عواملی که بر آن تأثیرگذار پرداخته است. بر اساس چارچوب نظری (نظریه‌ی تری اندیس) و پژوهش‌های تجربی پیشین، مدل نظری جهت بررسی رفتار زباله‌پراکنی طراحی شد. بر این اساس، رفتار زباله‌پراکنی گردشگران به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شد و متغیرهایی مانند نگرش، هنجار، عادت، احساس، شرایط تسهیل کننده به عنوان متغیرهای مستقل معرفی شدند. در نهایت، از گویه‌های مناسب جهت سنجش هر یک از متغیرها بهره گرفته شد. بر اساس یافته‌های تحقیق، مطابق با جدول (۳) توزیع فراوانی نمرات زباله‌پراکنی افراد، حدود زباله‌پراکنی پایین برخوردار بوده اند. در کل می‌توان گفت میزان زباله‌پراکنی گردشگران در حد متوسط است.

طبق نتایج حاصل از تحقیق بین نگرش نسبت به زباله‌پراکنی که خود از سه بعد ارزیابی منفی فرد از زباله‌پراکنی، ارزش‌های محیط زیست‌گرایانه‌ی ضعیف، عدم آگاهی از خطرات زیست محیطی ساخته شده است با زباله‌پراکنی رابطه معناداری وجود دارد. تحقیقات تجربی در زمینه‌ی رفتار زباله‌پراکنی نیز تأثیر نگرش زیست محیطی و انگیزه را بر روی رفتار زباله‌پراکنی تأیید می‌کنند (شوتر، ۲۰۱۱؛ شوتر و همکاران، ۲۰۱۳) بر اساس نتایج تحقیق ترگلر و همکارانش (۲۰۰۸) میزان آگاهی افراد و فعالیت‌های زیست محیطی شان نقش به‌سزایی در رفتار ضد زباله‌پراکنی داشته که

این خود سبب بهبود کیفیت محیط زیست می‌شود. نتیجه مطالعه حاضر نشان می‌دهد که بین عدم آگاهی با رفتار زباله‌پراکنی رابطه وجود دارد. یافته‌های پژوهش حاکی از وجود رابطه معنادار بین رفتار زباله‌پراکنی با ضعف هنجاری، عدم احساس مسئولیت، احساس منفی نسبت به زباله، زباله‌پراکنی توسط دیگران، عادت، گمنامی، فقدان خدمات است. یکی از متغیرهای اصلی تحقیق هنجارهای اجتماعی است. هنجارها یکی از عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتار اجتماعی هستند. (تری اندیس، ۱۹۷۷) محققان دیگر نیز هنجارهای اجتماعی را به عنوان مؤلفه‌ی مفیدی برای درک بهتر رفتار اجتماعی انسان به‌ویژه رفتارهای محیط زیستی تلقی می‌کنند (مینتون^۱ و روز^۲، ۱۹۹۷؛ مهمت‌اوغلو، ۲۰۱۰؛ بورگستد^۳ و بیبل^۴، ۲۰۰۲؛ استرن، ۲۰۰۰) هنجارهای رسمی و غیررسمی با اعمال سازوکارهایی، منبع کنترل و حفظ نظم اجتماعی در جامعه هستند. مطابق نتیجه تحقیق حاضر، ضعف هنجاری موجب افزایش زباله‌پراکنی می‌گردد که با نتایج تحقیق اولاینکا و بلگان (۲۰۱۱) و ترگلر و همکاران (۲۰۰۸) همخوانی دارد. عدم احساس مسئولیت، احساس منفی نسبت به زباله از عوامل شخصی یا عاملیتی مؤثر بر زباله‌پراکنی هستند که رابطه‌ی مثبت و مستقیم با زباله‌پراکنی دارند. در واقع عدم حس مسئولیت شخصی نسبت به پاکیزگی محیط منجر به زباله‌پراکنی می‌گردد. بر اساس نتایج تحقیق اولاینکا و بلگان (۲۰۱۱) نیز متغیرهای چون نوع دوستی، اعتماد به نفس، مفهوم خود، احساس مسئولیت بر رفتار زباله‌پراکنی مؤثر است. در آخر، پس از آزمون مدل نظری با روش مدل سازی معادله‌ی ساختاری مشخص گردید که مؤلفه‌های تحقیق به همراه شاخص‌هایشان توانستند ۰/۳۷ از تغییرات متغیر وابسته (رفتار زباله‌پراکنی) را مورد تبیین قرار دهند. مابقی آن عوامل دیگری است که خارج از این بررسی هستند.

به طور کلی، بررسی حاضر به عنوان نخستین تحقیقی بوده که در زمینه‌ی زباله‌پراکنی میان گردشگران استان مازندران انجام شده است، گرچه میزان زباله‌پراکنی گردشگران در حد متوسط گزارش شده است اما تا حدودی نسبت به این مسئله حساس بوده و از پیامدهای آن آگاه هستند ولی برای ایجاد دانش و آگاهی زیست محیطی، که یکی از عوامل مؤثر بر رفتارهای مسئولانه زیست محیطی است، باید آگاهی مردم درباره محیط زیست ارتقا یابد. این امر از طریق فرهنگ سازی به ویژه از سنین پایین و آموزش‌های همگانی از طریق رسانه‌ی ملی (تلویزیون، روزنامه،...) امکان پذیر است. علاوه بر آموزش، سازمان‌های مرتبط با حفظ محیط زیست به ویژه شهرداری‌ها لازم است، امکانات را در محیط‌های تفریحی و مکان‌های عمومی مجهزتر نمایند و سیاست گذاران عرصه گردشگری و نیز برنامه ریزان اقداماتی را جهت مقابله با زباله‌پراکنی اعمال نمایند.

¹ Minton

² Rose

³ Borgstede

⁴ Biel

منابع

۱. اولادزاده، سهیل (۱۳۹۳). خبر محیط زیستی، سایت خبری سلامت نیوز.
۲. بلیکی، نورمن (۱۳۸۹). طراحی پژوهش‌های اجتماعی، مترجم حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
۳. فیاض، محمد (۱۳۹۲). **خبرنامه محیط زیست**، سایت خبری محیط زیست ایران.
4. Arafat, H.A., Al-Kathhib, I.A., Daoud, R. and Shwahneh, H. (2007). Influence of socio-economic factors on street litter generation in the Middle East: Effects of education level, age, and type of residence, **Waste Management Resource**, 25: 363–370.
5. Armitage, N. and Rooseboom, A. (2000). The removal of urban litter from storm water conduits and streams: Paper 1-the quantities involved and catchment litter management options, **Water SA**, 26:181–188.
6. Burgess, R.L., Clark, R.N. and Hendee, J.C. (1971). An experimental analysis of antilittering procedures, **Journal of Applied Behavior Analysis**, 4: 71-74.
7. Cadena, C.E., Manjarrez, P.L., Izquierdo, I.E. and Gallegos, E.R. (2012). An approach to litter generation and littering practices in a Mexico City neighborhood, **Sustainability**, 4: 1733-1754.
8. Clark, R.N., Burgess, R.L., and Hendee, J.C. (1972). The development of anti-litter behavior in a forest campground, **Journal of Applied Behavior Analysis**, 5: 1-5.
9. Cialdini, R.B., Reno, R.R. and Kallgren, C.A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places, **Journal of personality and social psychology**, 58: 1015-1026.
10. Chen, X.P. and Li, Sh. (2005). Cross-national differences in cooperative decision-making in mixed-motive business contexts: The mediating effect of vertical and horizontal individualism, **Journal of International Business Studies**, 15.
11. Darnton, A. (2008). **Reference report: An overview of behavior change models and their uses**, Centre for Sustainable Development, University of Westminster.
12. Finnie, W.C. (1973). Field experiments in litter control, **Environment and Behavior**, 5: 123-144.
13. Geller, E.S. (1980). Applications of behavioral analysis for litter control, In D. Glenwick and L. Jason (Eds.). **Behavioral community psychology: Progress and prospects**, New York, NY, 254-283.
14. Green, C.A. (2001). **The effect of prior litter on sewing class students` clean-up behavior**, http://www.clearinghouse.missouriwestern.edu/de_fault.asp. from the Internet on 14th Dec, 2007.
15. Jackson, T. (2005). **Motivating sustainable consumption: A review of evidence on consumer behavior and behavioral change**, a report to the sustainable development research network. London: SDRN.
16. Kymlicka, W. (1995). **Multicultural citizenship**, Oxford: Oxford University Press.
17. Kayhanian, M., Stransky, C., Bay, S., Lau, S.L. and Stenstorm, M.K. (2008). Toxicity of urban highway runoff with respect to storm duration, **Sci. Total Environ**, 38: 386–406.
18. Lyndhurst, B. (2012). **Rapid evidence review of littering behavior and anti-litter policies**, www.zerowastescotland.org.uk.
19. MacGregor, S. (2006). **Beyond mothering earth: Ecological citizenship and the politics of care**, Vancouver: University of British Columbia Press.

20. Oluyinka, O. and Balogun, S.K. (2011). Psycho-sociocultural analysis of attitude towards littering in a Nigerian urban city, **Ethiopian Journal of Environmental Studies and Management**, 4 (1): 68-80.
21. Schultz, P.W., Bator, R.J., Large, L.B., Bruni, C.M. and Tabanico, J.J. (2013). Littering in context: Personal and environment predictors of littering behavior, **Environment and Behavior**, 45(1): 35-59.
22. Smout, P., Sheehy, B., Hassell, T. and Cary, J. (2007). **Promoting behavioral change in household water consumption: Literature review**, Prepared for Smart Water, URS.
23. Steward, F. (1991). Citizens of planet earth, in G. Andrews (Ed) **Citizenship**, London: Lawrence and Wishart, 65-75.
24. Stokols, D. and Altman, I. (Eds.), (1987). **Handbook of environmental psychology**, Vols.1-2. John Wiley, NY.
25. Triandis, H.C. (1977). **Interpersonal behaviors**, Monterey, CA: Brooks/Cole.
26. Triandis, H.C. (1980). Values, attitudes and interpret- social behavior, In H. Howe and M. Page {Eds), **Nebraska Symposium on Motivation**, 1979, 27, 195-260. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
27. Triandis, H.C. (1989). The self and social behavior in differing cultural context, **Psychological Review**, 96: 506-520.
28. Triandis, H.C. (1995). **Individualism and collectivism boulder**, CO: Westview Press.
29. Triandis, H.C. (2009a). Ecological determinants of cultural variations, In R.W. Wyer, C.-Y. Chiu and Y.Y. Hong (Eds), **Understanding Culture: Theory, Research and Applications**, pp. 189-210. New York: Psychology Press.
30. Triandis, H.C. (2009b). **Fooling ourselves: Self-deception in politics, religion, and terrorism**, Westport, CT: Praeger.
31. White, K.M., Smith, J.K., Terry, D.J., Greenslade, J.H. and McKimmie, B.M. (2009). Social influence in the theory of planned behavior: The role of descriptive, injunctive, and in group norms, **British Journal of Social Psychology**, 48(1): 135-158.